

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq Kitabxanası

İnsanlığın xilasını naminə irqi ayrı-seçkiliklə mübarizə

**İrqi Ayrı-Seçkiliyin Ləğv Olunması Uğrunda Beynəlxalq Mübarizə
Günü ilə bağlı mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər,
qəsəbə, kənd kitabxana fəlialları üçün hazırlanmış metodik vəsait**

Bakı – 2018

Tərtibçilər:

**Aynurə Əliyeva
Sevil Əhmədova**

Redaktor:

Könül Ağazadə

**İxtisas redaktoru və
buraxılışa məsul:**

Şəhla Qəmbərova
Əməkdar Mədəniyyət işçisi

İnsanlığın xilasını naminə irqi ayrı-seçkiliklə mübarizə: İrqi Ayrı-Seçkiliyin Ləğv Olunması Uğrunda Beynəlxalq Mübarizə Günü münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, F. Köçərli ad. Respublika Uşaq Kitabxanası; tərt.ed. A. Əliyeva; ixt.red. və burax.məsul Ş. Qəmbərova; red. K. Ağazadə. – Bakı: F. Köçərli ad. Respublika Uşaq Kitabxanası, 2018. - 47 s.

©F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2018

Tərtibçidən

Mübağiləsiz olaraq demək olar ki, bu gün bəşəriyyəti ən çox düşündürən məsələlərdən biri insanlar, cəmiyyət, irq, dinlər və məzhəblərəarası münasibətlərdir. Çünki bəşəriyyətin gələcəyi müəyyən mənada tolerantlıq prinsiplərinin necə və hansı səviyyədə bərqərar olmasından asılıdır. Dünyada yüzlərlə irq, din, təriqət, məzhəb, minlərlə xalq və etnik qruplar olsa da, onlar bir planetdə – yer kürəsində yaşamağa məhkumdurlar. Deməli, dünyanın gələcəyi, müəyyən mənada, bu irqlər, dinlər və insanlar arasındakı münasibətlərin nizamlılığı ilə bağlıdır.

Tarixdə irqçilik, irqi ayrı-seçkilik, dini və milli zəmində zaman-zaman müharibələr, toqquşmalar baş vermişdir ki, nəticədə milyonlarla insan bu qarşıdurmaların qurbanına çevrilmişdir. Bugünkü qloballaşan dünya isə belə məsələlərdə daha həssas olmağı tələb edir. Çünki müasir insan bütün dünyanı məhv edə biləcək güclü silaha – nüvə silahına malikdir. Bu səbəbdəndir ki, indi dünyamızın tolerantlığa, multikulturalizmə daha böyük ehtiyacı vardır. Məlumdur ki, tolerantlıq ifadəsi latın sözü olub, hərfi mənada “dözümlülük, təmkinlik, səbr mənalarını, fəlsəfi termin kimi isə digər dünya baxışına, həyat tərzinə, adət-ənənəsinə və bütünlükdə mədəniyyətlərə dözümlülük” kimi başa düşülür.

Hal-hazırda bəşər övladı irqçilik, irqi ayrı-seçkilik, dini və milli zəmində münaqişələrə və ayrımcılığa son vermək üçün müxtəlif işlər görür və nailiyyətlər əldə edir. F. Köçərli kitabxanası olaraq biz də 21 mart İrqi Ayrı-Seçkiliyin Ləğv Olunması Uğrunda Beynəlxalq Mübarizə Gününə həsr edilmiş bu vəsaiti işləməyi özümüzə borc bildik. Vəsait iki hissədən ibarətdir. I hissə bu günün yaranma tarixindən, II hissə isə bu mövzu ilə bağlı keçiriləcək tədbirlərdən bəhs edir.

I hissə

Zaman keçdikcə sürətlənən və insanları, xalqları bir-birinə yaxınlaşdıran qloballaşma millətlər arasında etiqad fərqliliyindən qaynaqlanan xüsusiyyətləri daha da dərinləşdirir. Hazırda bəşəriyyət dini ayrı-seçkiliyin gücləndiyi, bəzən dini zəmində qarşıdurmaya bilərəkdən rəvac verdiyi bir zamanla üz-üzədir. Buna görə də dini dözümlülük şəraitinin yaranması vacib və labüddür. İftixar hissi ilə qeyd edilməlidir ki, bu gün dünyanın başlıca demokratik dəyərlərindən biri kimi təbliğ edilən tolerantlıq xalqımızın əsrlər boyu formalaşan və çoxları üçün örnək olan xüsusiyyətlərindəndir.

Etnik hökmdarlıq nəticəsində irqi ayrı-seçkilik əhalinin müəyyən qrupun hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasına və ya onlardan məhrum edilməsinə gətirib çıxarır. Gündəlik həyatda bu, həmin qrupun restoranlara, çimərliklərə kinoteatrlara və ya şəhərin bəzi rayonlarına getməyinə qadağa qoyulmasında, istehsal sahəsində bəzi peşələrlə məşğuliyyətin məhdudlaşdırılmasında hamı kimi təhsil almaq, uğurlu karyera yaratmaq imkanının olmamasında, psixoloji planda-lağlağı ləqəblərdə, “Geridə qalmış” xalqlar haqqındakı lətifələrdə və s. özünü göstərir.

Diskriminasiyanın insanlığa sığmayan forması – hər hansı millətin və ya etnik qrupun nümayəndələrinin yararsız, dəyərsiz və ya düşmən kimi elan olunaraq məhv edilməsidir ki, bu da soyqırım (genosid) və holokost adlanır. XX əsr milli zəmində ehtirasların coşması və bunun nəticəsində baş verən faciəvi hadisələrlə doludur. Nasist Almaniyası insanların bir qrupunun başqaları üzərində hakimiyyətə malik olması və xüsusi ali irqin-bütün dünyanı idarə etməklə olan ayrıca seçilmiş millətin mövcudluğu haqqında nasist ideya ilə silahlanaraq dünyaya ən dəhşətli soyqırım nümunəsi göstərmişdir. Bu ideyanın həyata keçməsi ona gətirib çıxarmışdır ki, faşistlər yəhudiləri, qaraçıları

tamamilə məhv etməyə, (holokost), digər xalqları (məsələn slavyanları) “əsl arilərə” tabe etməyə cəhd göstərmişlər.

XX əsr tarixində Azərbaycan xalqına qarşı ən dəhşətli soyqırımları ermənilər törətmişlər. Terrorçu erməni təşkilatı olan “Daşnaksütyun” partiyasının rəhbərliyi ilə 1905-1907, 1918-1920, 1937-1940, 1948-1953 və nəhayət, 1988-1994-cü illərdə erməni vəhşiləri azərbaycanlılara qarşı misilsiz soyqırımlar törətmişlər. Məhz onların bu qanlı etnik təmizləmə siyasətinin nəticəsidir ki, indi Ermənistan adlandırılan, əslində Azərbaycanın qərb torpaqları olan ərazilərdə bir nəfər də olsun azərbaycanlı qalmamışdır.

Bəs BMT-ni İrqi Ayrı-Seçkiliyin (diskriminasiyanın) Ləğv Edilməsi Uğrunda Beynəlxalq Mübarizə Günü təsis etməyə vadar edən nə olmuşdur? Cənubi Afrika Respublikasının hakim dairələri tərəfindən Afrikanın yerli əhalisi və Hindistandan köçürülmüşlərə qarşı dözülməz irqi diskriminasiya siyasəti bəşəriyyəti narahat etmişdi. 1960-cı il oktyabrın 26-da Cənubi Afrikanın Şarpevil şəhərində polis aparteid rejiminin afrikalı əhalinin məcburi pasportlaşdırılması haqqında qanuna qarşı keçirdiyi dinc etiraz nümayişinə divan tutmuşdu. Nəticədə 69 nəfər ölmüşdür.

1966-cı il oktyabrın 26-da BMT Baş Məclisinin XXI sessiyası İrqi Diskriminasiyanın Ləğvi Uğrunda Beynəlxalq Mübarizə Günü'nün təsis edilməsi haqqında qərar qəbul etdi. BMT Baş Məclisi bununla beynəlxalq ictimaiyyəti irqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğvi uğrunda səyləri birləşdirməyə çağırırdı. 1979-cu ildə Baş Məclis rasizmə və irqi diskriminasiyaya qarşı mübarizə aparən xalqlarla həmrəylik həftəsi keçirməyə çağırırdı. İndi Cənubi Afrika Respublikasında 21 mart İnsan Hüquqları Günü kimi qeyd olunur.

21 mart İnsan Hüquqları Günü ilə əlaqədar olaraq, kitabxanada bir sıra tədbirlər: kitab müzakirəsi, oxucu konfransı,

rəsm və şeir müsabiqəsi, səhnəciklər, icmal, anım gecəsi və s. keçirilə bilər. Həmin günü unutmamaq və gənc nəsə, eləcə də şagirdlərə tanımaq məqsədilə kitabxanada kitab sərgisi təşkil olunmalıdır. Bu mövzu ilə bağlı fotostend, dünya xalqlarının həmrəyliyindən, sülh və müharibələrdən, irqi ayrı-seçkilikdən bəhs edən kitablar sərgidə öz yerini alır. Bütün bunlarla yanaşı, sitatlar və şeir parçaları sərginin daha da dolğunlaşmasına səbəb olar. Sərgiyə verilən adlar aşağıdakılardır: “Azərbaycan irqi ayrı-seçkiliyə qarşıdır”, “Biz eyni hüquqluyuq”, “Dünya insanları birliyi”, “Biz birik, birliyə” “Ey insanlar, gəlin əl-ələ verək”, “Xoşbəxt dünya, xoşbəxt insan”, “Dünya xalqlarının həmrəyliyi”, “Tolerantlıq”, “İrçiliyə son”, “Diskriminasiya və irqi ayrı-seçkilik tolerantlığın antonimidir” və s.

Görkəmli şəxsiyyətlərin 21 mart – İrqi Ayrı-Seçkiliyin Ləğv Olunması Uğrunda Beynəlxalq Mübarizə Günü haqqında söylədikləri fikirlər:

Tolerantlıq, dözümlülük çox geniş anlayışdır. O, həm insani münasibətlərin, həm insan cəmiyyətində gedən proseslərin, həm də dövlətlərarası, millətlərarası, dinlərarası münasibətlərin bir çox cəhətlərinə aiddir. ...O, təkcə dinlərin bir-birinə dözümlülüynü deyil, həm də bir-birinin adətlərinə, mənəviyyatına dözümlülük, mədəniyyətlərə dözümlülük deməkdir.

Heydər Əliyev,
Ümummilli lider

Azərbaycan əsrlər boyu mədəniyyətlərin qovuşduğu bir diyar olmuşdur. Əsrlər boyu müxtəlif xalqların, dinlərin nümayəndələri Azərbaycanda bir ailə kimi, sülh, əmin-amanlıq, qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşamışlar. Bu müsbət meyillər bu gün də davam edir. Mən əminəm ki, bu meyillər gələcəkdə daha da gücləndiriləcək və Azərbaycan uğurla inkişafına davam edəcəkdir.

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

II hissə

Kitabxanada keçiriləcək ənənəvi tədbir forması kimi “*İnsanların birliyi*” adlı *konfrans* da məqsədyönlüdür. Bu məqsədlə kitabxanaçı bir neçə ali məktəblərlə əməkdaşlıq edir. O, ali məktəb tələbələrini və oxucuları kitabxanaya cəlb etməklə Azərbaycanda və dünyada yaşanan genosidi, soyqırımını ilə tanış edir. Kitabxanaya abunə olan tələbə və oxucular dəhşətverici günlə bağlı yazılarla yaxından tanış olurlar. Daha sonra kitabxanaçı sözügedən tədbir üçün müəyyən olunmuş tarixdə oxucuları kitabxanaya dəvət edir. Konfransda müxtəlif ixtisas və peşə sahibləri – tarixçilər, araşdırmacılar, yazarlar və s. iştirak edə bilər. İlk olaraq kitabxanaçı bu tarixi hadisə haqqında oxucuları məlumatlandırır.

Kitabxanaçı: Tarix sübut edib ki, mənəvi gücü zəif olan cəmiyyətlərdə sosial-iqtisadi, elmi-texniki inkişaf daimi ola bilməz. Çünki inkişaf və tərəqqinin dayanıqlı olması üçün cəmiyyət hərtərəfli – həm sosial-iqtisadi, həm də mədəni-mənəvi cəhətdən inkişaf etməlidir. Etnik hökmlərlik nəticəsində irqi ayrı-seçkilik (diskriminasiya) əhalinin müəyyən qrupunun hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasına və ya onlardan məhrum edilməsinə gətirib çıxarır. Diskriminasiyanın bir forması da aparteiddir. Aparteid yerli əhalinin bir-birilə əlaqəsini kəsmək məqsədilə onların müstəmləkəçilər tərəfindən insan həyatı üçün yararsız yerlərə köçürülməsidir. Bu cür sistem uzun müddət ABŞ-da hindulara qarşı, Cənubi Afrika Respublikasında (CAR) isə zəncilərə qarşı hökm sürmüşdür.

Bu siyasətin əsasında rasizm (rasa irq deməkdir) – insan irqlərinin qeyri-bərabərliyi şəraitinə əsaslanan ideologiya və siyasət durur. Rasistlər (irqçilər) iddia edirlər ki, “tam dəyərlili” və “natamam dəyərlili” irqlər vardır. Onlar bununla öz ölkələri

daxilində irqi diskriminasiyaya və başqa ölkələrə münasibətdə işğalçı müstəmləkə siyasətinə haqq qazandıрмаğa çalışırlar.

İrqiçilik və ya rasizm-insan irqlərinin bioloji və psixoloji bərabərsizliyi barəsində nəzəriyyələr toplusu. Həmin fərqiçin irqlərin iri toplum şəklinə yaşadığı cəmiyyətlərin tarix və mədəniyyətlərinə ciddi təsir etdiyi iddia edilir. İrqiçilik insanların dərisinin rənginə görə ali və aşağı dərəcələrə bölündüyünü və bir irqin digərlərindən üstün olub onlara hakim ola biləcəyini qəbul edir. Doktrinanın yaranma səbəbləri kimi psixoloji faktorlarla yanaşı iqtisadi baxışlar da əsas ola bilər. İrqiçilik nəzəriyyələrin həyatda tətbiqi irqi ayır-seçkiliyə gətirib çıxarır.

İrqiçilik daha çox öz etnik xüsusiyyətlərini tək kriteriya kimi qəbul etmək, fərqlilik qorxusu (zenofobiya), irqlər arasında birləşmələrə və münasibətlərə qarşı olmaq və millətçilik kimi anlayışları da özündə ehtiva edə bilər. İrqiçilik, sosial baxımdan ayır-seçkiliyin səbəbi olur, irqlər arasında fərq qoymaq və soyqırırma qədər gedib çıxan şiddətə haqq qazandırır.

İrqiçilik ümumi olaraq, öz qanını daşıyan, eyni dildə danışan və eyni soy-kökədən gələnin başqa soylardan gələnləri alçaltması, onlara yuxarıdan aşağı baxmasıdır.

Bu gün biz dünyanın özünü irqi nifrətdən xilas etməsi yolunda atdığı addımları qeyd etməli, həmçinin hələ də həll olunmamış qalan problemlərimizi yada salmalı və onları aradan qaldırmaq üçün tətbiq etdiyimiz üsulları yeniləşdirməliyik.

Bu gün, 1960-cı ildə Cənubi Afrikanın Şarpevil bölgəsində apartheidə qarşı “qanunlar qəbul edin” şüarı ilə sülhməramlı nümayişdə çıxış edən 69 nəfərin güllələnib öldürülməsi nəticəsində törədilmiş qırğınlar, qırğının ildönümünü qeyd etmək məqsədilə 21 mart tarixinə qərarlaşıdırılmışdır. Biz apartheidin artıq keçmişdə qaldığına sevinməliyik. Bu il dünyanın

hər bir yerindən olan nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə hələ də dünyamızı narahat etməkdə davam edən irqçilik probleminin müxtəlif formalarını aradan qaldırmaq məqsədilə azad Cənubi Afrikada İrqçilik, İrqi Ayrı-seçkilik, Ksenofobiya və bundan Yaranan Dözümsüzlük məsələləri üzrə Ümumdünya Konfransı keçiriləcək.

Dözümsüzlüyün bu formaları çox vaxt aparteidə nisbətən gözə çarpan olmasa da, onlar daha aldadıcı və hiyləgər şəkildə mövcud olurlar. Dünyanın hər bir yerində qaçqınlar, yerli əhali və sığınacaq axtaranlar hələ də irqi ayrı-seçkiliyin təhqiramiz nəticələrindən əzab çəkirlər. Etnik qruplar hələ də dominant qruplarla müqayisədə qeyri-proporsional şəkildə kasıb qalmaqda davam edir, qeyri-proporsional şəkildə təhsil almaq imkanına malik olurlar. Onlar siyasi strukturlarda təmsil olunmadıqları halda, həbsxanalarda həddən artıq miqdardadırlar. Onların keyfiyyətli səhiyyə xidmətlərindən istifadə imkanları az olduqları üçün həyatlarının da qısa olması müşahidə olunur.

İrqi ədalətsizliyin bu və ya digər formaları bu günümüzün qəddar gerçəkliyidir, amma bunlar bizim gələcəyimizə də əngəl olmalı deyil. Gəlin hamımız Ümumdünya Konfransının uğurla icra olunması yolunda birləşək və ümid edək ki, bir gün biz 2001-ci ili irqi ayrı-seçkiliyə son qoyulması işinin başlanğıcı kimi qeyd edəcəyik.

Tədbirin sonunda oxucular mövzu ilə əlaqədar şəirlər deməyə başlayırlar.

Mövzu ilə bağlı tədbirlər məktəblilər arasında tolerantlığı təbliğ etmək və irqi-ayrı seçkiliyə qarşı çıxmaq və s. kimi insani hislərin aşılmasıdır. Bu təbliğ yuxarı sinif şagirdləri ilə yanaşı, kiçik yaşlı məktəblilərə də şamildir. Onlar erkən yaşdan bu aktual problemlə tanış olur və erkən yaşdan insani dəyərlərə üstünlük verməyi bacarırlar. Bunun üçün kiçik yaşlılar arasında keçiriləcək tədbirlərdən biri də kitabxananın kiçik oxu zalında

keçirilən “*Uşaqlar var bu dünyada, rəngi sarı, rəngi qara*” adlı *səhərcikdir*.

Tədbirin təyin olduğu vaxtda iştirakçılar və oxucular kitabxanaya gəlirlər. Səhnə mövzuya uyğun dekorasiyalarla bəzədilir. İştirakçılar isə səhnə geyimində “Balaca kölə” adlı əsəri səhnələşdirirlər.

I iştirakçı: Keçmiş zamanlarda Ərəbistanda böyük yarmarkalar keçirilirdi. Burada tacirlər müxtəlif növ əşyalar, kənd təsərrüfatı məhsullarını satışa çıxarırdılar. O dövrdə kölə siyasəti də geniş yayılmışdı. Döyüzlərdə əsir düşənlər və ya ölkələrindən qaçırılan insanlar burada kölə kimi alınıb satılırdı. Kölələr arasında qonur gözlü, ürkək baxışlı, qara dərilili bir uşaq da var idi. Bu Zeyd ibn Haris idi. Tacirlər onu anasının yanından qaçırıb buraya gətirmişdilər. Zeyd evindən ayrı düşdüyü üçün çox kədərli idi. Günlərdi heç bir şey yeməmişdi. Zeydin yanına gülərüzlü bir adam yaxınlaşdı. Tacirə pul ödəyib, Zeydin başını sığallayaraq dedi:

II iştirakçı: Oğlum, sənin adın nədir?

III iştirakçı: Zeyd, cənab.

– Atanın adı nədir?

– Haris.

– Haralısan?

– Yəmənliyəm, cənab.

– Acsanmı? Mənimlə gözəl yeməklər yemək, təmiz paltarlar getmək istəyirsənmi?

Zeyd boynunu bükərək dedi:

– Yemək verməsəniz də sizinlə gedərəm?

Gülərüzlü adam Zeydin çox xoşuna gəldi. O, həmin adamın əlindən tutdu. Hara getdikləri onun üçün də maraqlı idi. Az sonra onlar xeyirxah bir qadının evinə gəldilər. O, Məkkənin ən varlı qadınlarından biri olan Xədicə xanım idi. Gülərüz adam dedi:

– Əmiqızı, bu da sənin üçün aldığım kiçik kölə.

Xədicə xanım sevgiyə Zeydin başını sıgalladı. O gündən Zeyd onun yanında yaşamağa başladı. O, Xədicə xanımı özünə ana hesab edirdi. O, nə desə yerinə yetirər, bir sözünü iki etməzdi. Qısa müddətdən sonra Xədicə xanım Peyğəmbərimizlə evləndi. Zeyd Peyğəmbərimizi öz atası kimi sevdi. Ona sevgi ilə xidmət etdi.

Zeydin ata və anası itmiş oğullarını axtarırdılar: “Görəsən. Zeyd hardadır?”

Bir gün Zeydin atası və əmisi birlikdə yola çıxdılar. Soraqlayıb Zeydin Məkkədə olduğunu öyrəndilər. Uzun yolculuqdan sonra Məkkəyə gəlib çatırlar.

Zeydin atası Peyğəmbərə dedi:

IV iştirakçı: Ey Məkkənin ağası, yanındakı bu uşaq mənim oğlumdur. İstədiyən qədər pul verməyə hazırım. Ancaq oğlumu mənə qaytar.

Peyğəmbərimiz yanında dayanmış Zeyddən soruşdu:

V iştirakçı: Bunları tanıyırsanmı?

Zeyd dedi:

– Bəli, biri atam, biri də əmimdir.

– Əgər uşaq sizinlə getmək istərsə, mane olmayacağam. Pul da istəmirəm.

Peyğəmbərimiz Zeydin başını sıgallayaraq dedi:

– Bala, atan və əminlə gedə bilərsən.

Balaca uşaq sevgi dolu gözlərlə əvvəl atasına, sonra Peyğəmbərimizə baxdı. Qərar verməyə çətinlik çəkirdi.

Çox düşünmədi:

– Ağam, mən sənənlə qalmaq istəyirəm.

Siz mənə ata kimi əzizsiniz.

Bunu eşidən Zeydin atası çox hirsələnirdi. Qısqıraraq dilləndi:

– Demək, köləliyi seçirsən, ata-ananı yox.

Zeyd atasının qəlbini qırmaq istəmirdi:

– Atacan, lütfən məni burada ağamın yanında saxlayın.

Peyğəmbərimiz isə uca səsle dedi:

– Bundan sonra Zeyd kölə deyildir. Oğlumdur.

Zeydin atası və əmisi arxayınlıqla evlərinə döndülər.

Zeydin günləri Peyğəmbərimizin şad-xürrəm keçirdi. Zeyd müsəlman olduqdan sonra onun yanından heç ayrılmadı. O, bütün ömrü boyu Peyğəmbərimizi qorumaqdan əl çəkmədi. Peyğəmbərimiz qırx yaşına çatanda ona Peyğəmbərlik nazil oldu. Artıq Zeyd də böyümüş, yeniyetmə bir oğlan olmuşdu. “La iləhə illəllah, Mühəmmədən Rəsullah”, – deyib ilk müsəlmanlardan oldu. Bir gün Peyğəmbərimiz İslamı təbliğ etmək üçün Taif şəhərinə getdi. Lakin taiflilər Peyğəmbərimizə inanmayıb onu daşa basdılar. Zeyd Peyğəmbərimizi atılan daşlardan qorudu. Daşlar Zeydin üstünə dolu kimi yağdı. O, bədənindən güclü zədə aldı. Ancaq o çox sevdiyi Peyğəmbərimizi qorumaqdan əl çəkmədi. Peyğəmbərimiz ömrü boyu Zeydlə şəfqətlə rəftar etdi. Onun haqqında həmişə sevgi ilə danışdı. Zeyd Peyğəmbərimizi ata-anasından çox sevdi.

Tədbirin sonunda kitabxanaçı dinləyicilərə bir neçə sual yönləndirir. Onlar aşağıdakılardır.

Suallar.

1. Yarmarkalar hansı şəhərdə keçirilirdi?
2. Kölə kimi satılan uşağın adı nə idi?
3. Zeyd haralı idi?
4. Zeyd kimin evinə gəldi?
5. Zeydin atası və əmisi onun harada olduğunu öyrəndilər?
6. Kim Zeydi özünə oğul kimi qəbul etdi?
7. Peyğəmbərimiz Peyğəmbərlik nə zaman nazil oldu?
8. Zeyd hansı sözləri deyib müsəlman oldu?
9. Peyğəmbərimiz İslamı təbliğ etmək üçün hansı şəhərə getdi?

Suallara əhatəli və səlis şəkildə cavab verən iştirakçılar mükafatlandırılır.

Mövzu ilə bağlı keçirilən tədbirlərdən biri də yuxarı sinif şagirdləri arasında keçirilən **“İrqi Ayırı-Seçkilik problemi”** adlı *dəyirmi masadır*. Tədbirdə Yuxarı sinif şagirdləri və ali məktəb tələbələri, ədəbiyyat müəllimləri və ümumilikdə oxucular iştirak edə bilər. Kitabxanaçı gələn qonaqları salamladıqdan sonra öz məruzəsinə başlayır.

Kitabxanaçı: Hörmətli dinləyicilər, ilk olaraq sizlərə “İrqi ayırı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” olan yazını təqdim etmək istəyirəm.

Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər:

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin hər bir insana məxsus olan ləyaqət və bərabərlik prinsiplərinə əsaslandığını və Təşkilatın üzvü olan bütün dövlətlərin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının vəzifələrindən biri olan irqinə, cinsinə, dilinə və dininə görə fərq qoyulmadan hamı üçün insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara hamılıqla hörmət edilməsinin və onlara riayət olunmasının təşviq edilməsinə və inkişafına nail olmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə əməkdaşlıq şəraitində birgə və müstəqil fəaliyyət göstərməyi öhdələrinə götürdüyünü nəzərə alaraq, İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin bütün insanların ləyaqətə və hüquqca bərabər və azad doğulduğunu və hər bir insanın heç bir fərq, o cümlədən irqinə, dərisinin rənginə, yaxud milli mənşəyinə görə fərq qoyulmadan, orada elan edilən bütün hüquq və azadlıqlara malik olmasının vacibliyini bəyan etdiyini nəzərə alaraq, bütün insanların qanun qarşısında bərabər olduğunu və hər cür ayırı-seçkilikdən və ayırı-seçkiliyə təhrikdən qanunla bərabər şəkildə qorunmaq hüququ olduğunu nəzərə alaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının harada və hansı formada təzahür etməsindən asılı olmayaraq, müstəmləkəçiliyi, onunla bağlı seqreqasiya və ayırı-seçkilik

praktikasını pislədiyini və Müstəmləkə ölkələrinə və xalqlarına istiqlalıyyəət verilməsi haqqında 1960-cı il 14 dekabr tarixli Bəyannaməsində (Baş Məclisin 1514(XV) nömrəli qətnaməsi) bütün bunlara təcili surətdə və qeyd-şərtsiz son qoyulmasının zəruriliyini təsdiq və təntənəli surətdə elan etdiyini nəzərə alaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında 1963-cü il 20 noyabr tarixli Bəyannaməsində (Baş Məclisin 1904 (XVIII) nömrəli qətnaməsi) bütün dünyada irqi ayrı-seçkiliyin bütün forma və təzahürlərinin tezliklə ləğv edilməsinin və şəxsiyyətin, insan ləyaqətinin dərk edilməsinin və ona hörmətin təmin olunmasının zəruriliyinin təntənəli surətdə təsdiqləndiyini nəzərə alaraq, irqi fərqlərə əsaslanan hər hansı üstünlük fəlsəfəsinin elmi cəhətdən saxta, əxlaqi cəhətdən çirkin, sosial cəhətdən ədalətsiz və təhlükəli olduğuna və irqi ayrı-seçkiliyə harada olursa-olsun nə nəzəri, nə də praktik baxımdan bəraət qazandıрмаğın mümkünsüzlüyünə əmin olaraq, insanlara irqinə, dərisinin rənginə, yaxud etnik mənşə əlamətlərinə görə ayrı-seçkilik qoyulmasının millətlər arasında dostluq və sülh münasibətlərinə mane olduğunu və xalqlar arasında sülh və təhlükəsizliyin, habelə eyni dövlət daxilində insanların ahəngdar birgə yaşayışının pozulmasına gətirib çıxara biləcəyini təsdiq edərək, irqi əngəllərin hər hansı insan cəmiyyətinin ideallarına zidd olduğuna əmin olaraq, dünyanın bəzi bölgələrində hələ də müşahidə edilən irqi ayrı-seçkilik təzahürlərindən, habelə irqi üstünlüyə, yaxud irqi nifrətə əsaslanan dövlət siyasətindən, məsələn, aparteid, seqreqasiya, yaxud ayrı-seçkilik siyasətindən təşviş keçirərək, irqi ayrı-seçkiliyin bütün forma və təzahürlərini tezliklə ləğv etmək üçün bütün zəruri tədbirləri görmək və irqlər arasında qarşılıqlı anlaşmaya yardım etmək və irqi seqreqasiyanın və irqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarından azad beynəlxalq birlik yaratmaq məqsədilə irqi nəzəriyyələrin

kökünü kəsmək əzmi ilə, Beynəlxalq Əmək Təşkilatının 1958-ci ildə təsdiq etdiyi İşə götürmə və əmək sahəsində ayrı-seçkilik haqqında Konvensiyanı və Təhsil, elm və mədəniyyət məsələləri üzrə Birləşmiş Millətlərin Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatının 1960-cı ildə təsdiq etdiyi Təhsil sahəsində ayrı-seçkiliyin qarşısının alınması haqqında Konvensiyanı nəzərə alaraq; Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Bəyannaməsində ifadə olunmuş prinsiplərin həyata keçirilməsini və bu məqsədə nail olmaq üçün təcili praktik tədbirlərin görülməsini təmin etməyi arzulayaraq, aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər:

I hissə

Maddə 1

1. Bu Konvensiyada «irqi ayrı-seçkilik» ifadəsi məqsədi, yaxud nəticəsi siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni və ictimai həyatın hər hansı digər sahəsində insanın hüquq və azadlıqlarının bərabər əsasda tanınmasını, istifadə olunmasını, yaxud həyata keçirilməsini ləğv etmək və ya pisləşdirmək olan, irqi, dərinin rəngi, nəsil, milli, yaxud etnik mənşə əlamətlərinə əsaslanan hər hansı fərqləndirməni, istisnanı, məhdudiyəti, yaxud üstün tutulmanı bildirir.
2. Bu Konvensiya onun iştirakçısı olan dövlətlərin öz vətəndaşları ilə onların vətəndaşları olmayanlar arasında qoyduğu fərqlərə, istisnalara, məhdudiyətlərə, yaxud üstün tutmalara şamil edilmir.
3. Bu Konvensiyada heç nə iştirakçı dövlətlərin milli mənsubiyyətə, vətəndaşlığa, naturalizasiyaya dair qanunvericilik müddəalarına hansısa şəkildə təsir göstərmək kimi yozula bilməz, bir şərtlə ki, belə qərarlarda hər hansı müəyyən milliyət barəsində ayrı-seçkilik nəzərdə tutulmasın.

4. Müstəsna olaraq, müdafiəyə ehtiyacı olan bəzi irqi və ya etnik qrupun, yaxud ayrı-ayrı şəxslərin lazımı tərəqqisini təmin etmək məqsədilə belə qrup və şəxslərin insan hüquqlarından və əsas azadlıqlardan bərabər istifadə etməsinin təmin olunması üçün zəruri ola bilən xüsusi tədbirlərin görülməsinə ancaq bir şərtlə irqi ayrı-seçkilik kimi baxılmır ki, belə tədbirlər müxtəlif irqi qruplar üçün əlahiddə hüquqların saxlanılmasına gətirib çıxarmasın və onlar hansı məqsədlərlə tətbiq edilmişdirsə, həmin məqsədlərə nail olunduqdan sonra qüvvədə qalmasın.

Maddə 2

1. İştirakçı dövlətlər irqi ayrı-seçkiliyi pisləyir və təxirə salınmadan bütün mümkün vasitələrlə irqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarını ləğv etmək siyasəti yürütməyi və bütün irqlər arasında qarşılıqlı anlaşmaya yardım göstərməyi öhdələrinə götürürlər və bu məqsədlə:

a) hər bir iştirakçı dövlət ayrı-ayrı şəxslərə, qruplara, yaxud təsisatlara münasibətdə irqi ayrı-seçkiliklə bağlı heç bir hərəkət etməməyi və ya fəaliyyət göstərməməyi öhdəsinə götürür və bütün milli, eləcə də yerli dövlət orqanlarının və idarələrinin bu öhdəliyə müvafiq hərəkət edəcəklərinə təminat verir;

b) hər bir iştirakçı dövlət hər hansı şəxsə, yaxud təşkilatın həyata keçirdiyi irqi ayrı-seçkiliyi təşviq və müdafiə etməməyi, yaxud ona dəstək verməməyi öhdəsinə götürür;

c) hər bir iştirakçı dövlət hökumətin milli və yerli miqyasda siyasətinə yenidən baxılması, habelə irqi ayrı-seçkiliyin meydana gəlməsinə, yaxud hər hansı şəkildə möhkəmlənməsinə aqaran hər hansı qanun və qərarların

dəyişdirilməsi, yaxud ləğv edilməsi üçün təsirli tədbirlər görməlidir;

d) hər bir iştirakçı dövlət bütün lazımı vasitələrdən, o cümlədən şəraitdən asılı olaraq, qanunvericilik tədbirlərindən istifadə edərək hər hansı şəxs, qrupun, yaxud təşkilatın yeritdiyi irqi ayrı-seçkiliyi qadağan etməli və ona son qoymalıdır;

e) hər bir iştirakçı dövlət, lazımı hallarda, irqi əngəlləri dəf etməyə yönəlmiş başqa tədbirlərlə yanaşı, çoxirqli birləşdirici təşkilat və hərəkatları təşviq etməyi, irqi bölünmənin dərinləşməsinə yardım edən belə təşkilat və hərəkatları isə müdafiə etməməyi öhdəsinə götürür.

2. İştirakçı dövlətlər, şərait tələb etdikdə, onlara mənsub müəyyən irqi qrupların, yaxud şəxslərin inkişafını və müdafiəsini təmin etmək məqsədilə sosial, iqtisadi, mədəni və digər sahələrdə, onların insan hüquqlarından və əsas azadlıqlardan tam və bərabər istifadə etməsinə zəmanət verən xüsusi və konkret tədbirlər görməlidirlər. Belə tədbirlər nəticədə onların naminə tətbiq edildikləri məqsədlərə nail olunduqdan sonra qətiyyənlə müxtəlif irqi qruplar üçün qeyri-bərabər, yaxud əlahiddə hüquqların saxlanmasına gətirib çıxarmamalıdır.

Maddə 3

İştirakçı dövlətlər irqi seqreqasiya və aparteidi xüsusilə pisləyir və öz yurisdiksiyalarında olan ərazilərdə bu xarakterli hər cür praktikanın qarşısını almağı, qadağan etməyi və kökünü kəsməyi öhdələrinə götürürlər.

Maddə 4

İştirakçı dövlətlər müəyyən irqin, yaxud dərisi müəyyən rəngli, yaxud müəyyən etnik mənşəli insan qrupunun üstünlüyü ideyasına, yaxud nəzəriyyəsinə əsaslanan, yaxud hər hansı formada irqi nifrətə və ayrı-seçkiliyə

bəraət qazandıрмаğa, yaxud onu təşviq etməyə cəhd göstərən hər cür təbliğatı və təşkilatı pisləyir və belə ayrı-seçkiliyə hər cür təhrikçiliyin, yaxud ayrı-seçkilik hərəkətlərinin kökünün kəsilməsinə yönəldilmiş təcili və pozitiv tədbirlər görməyi öhdələrinə götürürlər. Bu məqsədlə onlar İnsan hüquqları haqqında ümumi bəyannamənin prinsiplərinə və bu Konvensiyanın 5-ci maddəsində aydın ifadə olunmuş hüquqlara müvafiq olaraq, habelə:

a) irqi üstünlüyə, yaxud nifrətə əsaslanan ideyaların hər hansı şəkildə yayılmasını, irqi ayrı-seçkiliyə hər cür təhrikçiliyi, eləcə də hər hansı irqə, yaxud başqa rəngli dəriyə, yaxud etnik mənşəyə mənsub insan qrupları əleyhinə yönəldilmiş bütün zorakılıq hərəkətlərini, yaxud belə hərəkətlərə təhrikçiliyi, habelə irqi ayrı-seçkilik fəaliyyəti aparılması üçün, onun maliyyələşdirilməsi də daxil olmaqla, hər cür yardım göstərilməsini qanunla cəzalandırılan cinayət növü elan edirlər;

b) irqi ayrı-seçkiliyi və ona təhrikçiliyi təşviq edən təşkilatları, eləcə də hər cür digər mütəşəkkil təbliğat fəaliyyətini qeyri-qanuni elan və qadağan edir, habelə belə təşkilat və fəaliyyətlərdə iştirakı qanunla cəzalandırılan cinayət növü kimi tanıyırlar;

c) milli, yaxud yerli dövlət hakimiyyəti orqanlarının, dövlət idarələrinin irqi ayrı-seçkiliyi təşviq etməsinə, yaxud ona təhrik etməsinə yol vermirlər.

Maddə 5

Bu Konvensiyanın 2-ci maddəsində ifadə olunmuş əsas öhdəliklərə müvafiq olaraq, iştirakçı dövlətlər irqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarını qadağan və ləğv etməyi və irqinə, dərisinin rənginə, milli, yaxud etnik mənşəyinə

görə fərq qoyulmadan hər bir insanın,—xüsusilə aşağıdakı hüquqları həyata keçirməyə münasibətdə,— qanun qarşısında bərabərliyini təmin etməyi öhdələrinə götürürlər:

a) məhkəmə və ədalət mühakiməsi icra edən digər orqanlar qarşısında bərabərlik hüququ;

b) şəxsi təhlükəsizlik hüququ, istər vəzifəli hökumət adamları, istərsə də ayrı-ayrı şəxslər, qruplar, yaxud təsisatlar tərəfindən məruz qaldıqları zorakılığa, yaxud bədən xəsarətinə görə dövlət tərəfindən müdafiə olunmaq hüququ;

c) siyasi hüquqlar, o cümlədən ümumi və bərabər seçki hüququ əsasında keçirilən seçkilərdə iştirak etmək—səs vermək və öz namizədliyini irəli sürmək hüququ, ölkənin idarə olunmasında, eləcə də bütün səviyyələrdə dövlət işlərinə rəhbərlikdə iştirak etmək hüququ, habelə dövlət qulluğuna girməkdə bərabərlik hüququ;

d) digər mülki hüquqlar, o cümlədən:

i) dövlətin hüduqlarında yer dəyişmək və yaşamaq azadlığı hüququ;

ii) öz ölkəsi də daxil olmaqla, hər hansı ölkəni tərk etmək və öz ölkəsinə qayıtmaq hüququ;

iii) vətəndaşlıq hüququ;

iv) nikaha və ər-arvad seçmək hüququ;

v) istər təkbaşına, istərsə də müştərək əmlak sahibliyi hüququ;

vi) vərəsəlik hüququ;

vii) fikir, vicdan və din azadlığı hüququ;

viii) əqidə azadlığı və onu sərbəst ifadə etmək hüququ;

ix) sərbəst toplaşma və birləşmə hüququ;

e) iqtisadi, sosial və mədəni sahələrdə hüquqlar, o cümlədən:

- i) əmək hüququ, sərbəst iş seçmək, ədalətli və əlverişli əmək şəraiti, işsizlikdən müdafiə, eyni əmək üçün bərabər ödəniş, ədalətli və qənaətbəxş haqq hüququ;
 - ii) həmkarlar ittifaqları yaratmaq və onlara daxil olmaq hüququ;
 - iii) mənzil hüququ;
 - iv) səhiyyə, tibbi yardım, sosial təminat və sosial xidmət hüququ;
 - v) təhsil və peşə hazırlığı hüququ;
 - vi) mədəni həyatda bərabər iştirak etmək hüququ;
- f) ictimai istifadə üçün nəzərdə tutulan istənilən yerə və xidmət növü yerlərinə, məsələn nəqliyyata minmək, restoran, kafe, teatr və parklara daxil olmaq hüququ.

Maddə 6

İştirakçı dövlətlər onların yurisdiksiyasında olan hər bir insanın, bu Konvensiyanın pozulması ilə onun hüquqlarına və əsas azadlıqlarına qəsd olan hər hansı irqi ayrı-seçkilik hərəkətləri törədildikdə səlahiyyətli milli məhkəmələr və digər dövlət təsisatları vasitəsilə təsirli müdafiə vasitələri ilə müdafiə olunmaq, habelə bu məhkəmələrdə belə ayrı-seçkilik nəticəsində ona vurulmuş hər hansı zərərin ədalətli və adekvat əvəzinin ödənilməsi barədə iddia qaldırmaq hüququnu təmin edirlər.

Maddə 7

İştirakçı dövlətlər irqi ayrı-seçkiliyə gətirib çıxaran xurafatla mübarizə aparmaq və millətlər, irqi, yaxud etnik qruplar arasında qarşılıqlı anlaşmanı, dözümlülüyü və dostluğu təşviq etmək məqsədilə təcili və təsirli tədbirlər—o cümlədən tədris, tərbiyə, mədəniyyət və informasiya sahələrində tədbirlər görməyi, habelə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin, İnsan

hüquqları haqqında ümumi Bəyannamənin, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının irqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Bəyannaməsinin və bu Konvensiyanın məqsəd və prinsiplərini geniş yaymağı öhdələrinə götürürlər.

II hissə

Maddə 8

1. İştirakçı dövlətlərin öz vətəndaşları arasından seçdikləri yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə malik və qərəzsizlikləri ilə tanınmış 18 ekspertdən ibarət ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitə (bundan sonra «Komitə» adlandırılacaq) təsis edilməlidir. Onlar öz vəzifələrini ayrıca şəxs qismində yerinə yetirməlidirlər. Komitənin üzvləri seçilərkən ədalətli coğrafi bölgüyə, müxtəlif sivilizasiya formalarının, habelə başlıca hüquq sistemlərinin təmsil olunmasına diqqət yetirilir.

2. Komitə üzvləri iştirakçı dövlətlərin namizədliyini irəli sürdükləri şəxslərin daxil edildiyi siyahı üzrə gizli səsvermə yolu ilə seçilirlər və hər iştirakçı dövlət bir vətəndaşının namizədliyini irəli sürə bilər.

3. İlk seçkilər bu Konvensiya qüvvəyə mindikdən altı ay sonra keçirilir. Hər dəfə seçkilərə, heç olmasa üç ay qalmış Baş katib namizədliyi bu yolla irəli sürülmüş bütün şəxslərin, onların namizədliyini irəli sürmüş iştirakçı dövlətlər göstərilməklə, əlifba sırası ilə düzülmüş siyahısını hazırlayır və həmin siyahını Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərə göndərir.

4. Komitə üzvlərinin seçkisi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının mərkəzi idarələrində iştirakçı dövlətlərin Baş katib tərəfindən çağırılan iclasında keçirilir. İştirakçı dövlətlərin üçdə ikisinin yetərsay təşkil etdiyi bu iclasda ən çox səs alan və iclasda və səsvermədə iştirak edən

iştirakçı dövlətlərin nümayəndələrinin mütləq əksəriyyətinin səsini qazanan namizədlər Komitəyə üzv seçilmiş olurlar.

5. a) Komitə üzvləri dörd ilə seçilir. Lakin ilk seçkilərdə seçilmiş doqquz üzvün səlahiyyət müddəti ikinci ilin sonunda bitir; həmin doqquz üzvün adı ilk seçkilərdən dərhal sonra Komitə sədri tərəfindən püşk yolu ilə müəyyən edilir.

b) Gözlənilməz vakansiyaların yerini doldurmaq üçün eksperti artıq Komitənin üzvü olmayan iştirakçı dövlət, Komitənin bəyənməsi şərtilə, öz vətəndaşları arasından yeni ekspert təyin edir.

6. İştirakçı dövlətlər Komitə üzvlərinin onlar Komitədə vəzifələrini yerinə yetirdiyi müddətdə xərclərinin ödənilməsinə məsuliyyət daşıyırlar.

Maddə 9

1. İştirakçı dövlətlər Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə Komitədə baxılmaq üçün bu Konvensiyanın həyata keçirilməsinə kömək etmək məqsədilə gördüyü qanunvericilik, məhkəmə, inzibati və digər tədbirlər haqqında məruzə təqdim etməyi öhdələrinə götürürlər:

a) aidiyyəti dövlət üçün bu Konvensiya qüvvəyə mindikdən sonra bir il ərzində;

b) bundan sonra isə iki ildə bir dəfə və Komitə hər dəfə tələb etdikdə. Komitə Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərdən əlavə informasiya istəyə bilər.

2. Komitə öz fəaliyyəti barədə hər il Baş katib vasitəsilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisinə məruzə təqdim edir və Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərdən alınmış məruzə və informasiyaların öyrənilməsi əsasında təkliflər və ümumi tövsiyələr verə bilər. Belə təkliflər və ümumi tövsiyələr Baş Məclisə

Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin qeydləri ilə (əgər varsa) birlikdə bildirilir.

Maddə 10

1. Komitə özünün məxsusi prosedur qaydalarını müəyyən edir.
2. Komitə öz vəzifəli şəxslərini iki il müddətinə seçir.
3. Komitənin Katibliyi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi tərəfindən təmin edilir.
4. Komitənin iclasları, adətən, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının mərkəzi idarələrində keçirilir.

Maddə 11

1. Hansısa iştirakçı dövlət digər iştirakçı dövlətin bu Konvensiyanın müddəalarını yerinə yetirmədiyini hesab edirsə, bunu Komitənin nəzərinə çatdıra bilər. Sonra Komitə bu məlumatı maraqlı iştirakçı dövlətə verir. Bildiriş alan dövlət üç ay ərzində Komitəyə bu məsələni və həmin dövlətin görmüş ola biləcəyi tədbirləri aydınlaşdıran yazılı izahat, yaxud bəyanat təqdim edir.
2. Məsələ, belə dövlət ilk bildiriş alandan sonra altı ay ərzində ikitərəfli danışıqlar, yaxud onlar üçün mümkün olan digər vasitələrlə hər iki tərəf üçün qənaətbəxş şəkildə tənzimlənmədikdə, bu iki dövlətdən hər hansı biri həmin məsələni Komitəyə, habelə digər dövlətə bildiriş göndərməklə, yenidən Komitənin müzakirəsinə verə bilər.
3. Komitə bu maddənin 2-ci bəndinə əsasən ona verilmiş məsələyə, beynəlxalq hüququn hamı tərəfindən qəbul edilmiş prinsiplərinə müvafiq olaraq konkret halda bütün mümkün daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin sınaqdan çıxarıldığını və tükəndiyini müəyyənləşdirdikdən sonra baxır. Həmin vasitələrin tətbiqi həddindən artıq ləngidildikdə bu qayda tətbiq olunmur.

4. Komitə onun müzakirəsinə verilmiş hər bir məsələ üzrə işə aid istənilən informasiyanın təqdim olunmasını maraqlı iştirakçı dövlətlərdən istəyə bilər.

5. Bu maddənin müddəalarından irəli gələn hər hansı bir məsələyə Komitədə baxıldıqda, maraqlı iştirakçı dövlətlər öz nümayəndələrini məsələyə baxıldığı müddətdə səs hüququ olmadan Komitənin iclaslarında iştirak etməyə göndərə bilər.

Maddə 12

1. a) Komitə lazım saydığı bütün informasiyanı aldıqdan və diqqətlə yoxladıqdan sonra sədr Komitənin üzvü ola və olmaya bilər beş nəfərdən ibarət xüsusi Razılaşdırıcı Komissiya (bundan sonra «Komissiya» adlandırılacaq) təyin edir. Komissiya üzvləri mübahisə edən tərəflərin yekdil razılığı ilə təyin edilir. Komissiya məlum məsələni Konvensiyanın müddəalarına riayət edilməsi əsasında dincliklə tənzimləmək məqsədilə maraqlı dövlətlərə xeyirxah xidmət göstərir.

b) Əgər üç ay ərzində mübahisənin tərəfləri olan dövlətlər arasında Komissiyanın bütövlükdə tərkibinə, yaxud tərkibinin bir hissəsinə dair razılıq əldə edilməzsə, təminatları haqqında, mübahisədə tərəf olan dövlətlərin razılıq əldə etmədikləri Komissiya üzvləri Komitə üzvlərinin tərkibindən gizli səsvermə yolu ilə üçdə iki səs çoxluğu ilə seçilir.

2. Komissiya üzvləri vəzifələrini ayrıca şəxs qismində yerinə yetirirlər. Onlar mübahisədə tərəf olan, yaxud Konvensiyada iştirak etməyən dövlətlərin vətəndaşı olmamalıdırlar.

3. Komissiya sədrini seçir və özünün məxsusi prosedur qaydalarını müəyyən edir.

4. Komissiyanın iclasları, adətən, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının mərkəzi idarələrində, yaxud Komissiyanın qərarı ilə hər hansı digər münasib yerdə keçirilir.

5. Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər arasında mübahisə Komissiya yaradılmasına gətirib çıxarıqda, Konvensiyanın 10-cu maddəsinin 3-cü bəndinə müvafiq olaraq təmin edilən Katiblik Komissiyaya da xidmət göstərir.

6. Mübahisədə tərəflər olan dövlətlər Komissiya üzvlərinin bütün xərclərini Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin təqdim etdiyi smetaya əsasən bərabər şəkildə ödəyirlər.

7. Baş katib, lazım gəldikdə, Komissiya üzvlərinin xərclərini, həmin xərcləri bu maddənin 6-cı bəndinə müvafiq olaraq mübahisənin tərəfləri olan dövlətlər ödəyəndən əvvəl ödəyə bilər.

8. Komitənin aldığı və diqqətlə yoxladığı informasiya Komissiyanın sərəncamına verilir və Komissiya məsələyə dair istənilən informasiyanı əldə etmək istəyi ilə maraqlı dövlətlərə müraciət edə bilər.

Maddə 13

1. Komissiya məsələni tam nəzərdən keçirdikdən sonra Komitə sədrinə tərəflər arasındakı mübahisənin faktik cəhətlərinə aid bütün məsələlər barəsində rəyindən və mübahisənin həlli üçün zəruri saydığı tövsiyələrindən ibarət məruzə təqdim edir.

2. Komitənin sədri Komissiyanın məruzəsini mübahisədə iştirak edən dövlətlərin hər birinə göndərir. Bu dövlətlər üç ay ərzində Komissiyanın məruzəsindəki tövsiyələrlə razı olub-olmadıqlarını Komitənin sədrinə bildirməlidirlər.

3. Bu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan müddət qurtardıqdan sonra Komitənin sədri Komissiyanın məruzəsini və maraqlı iştirakçı dövlətlərin bəyanatlarını Konvensiyanın iştirakçısı olan digər dövlətlərə göndərməlidir.

Maddə 14

1. İştirakçı dövlət istənilən vaxt Komitənin, onun yurisdiksiyası hüduqlarında, bu Konvensiyada ifadə olunmuş hüquqlarından hər hansının məlum iştirakçı dövlət tərəfindən pozulmasının qurbanı olduqlarını iddia edən ayrı-ayrı şəxslərdən, yaxud şəxslər qrupundan məlumat almaq və onlara baxmaq səlahiyyətini qəbul etdiyini bəyan edə bilər. Komitə Konvensiyanın belə bəyanat verməmiş iştirakçı dövləti haqqında bu qəbildən heç bir məlumat qəbul etməməlidir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan bəyanatı verən hər bir iştirakçı dövlət öz yurisdiksiyası hüduqlarında bu Konvensiyada ifadə olunmuş hüquqlarından hər hansının pozulmasının qurbanı olduqlarını iddia edən və digər mümkün yerli hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirən ayrı-ayrı şəxslərdən, yaxud şəxslər qrupundan şikayət qəbul etmək və baxmaq üçün səlahiyyətli təsisat yarada, yaxud öz milli hüquq sistemi çərçivəsindəki belə orqanı göstərə bilər.

3. Bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq edilən bəyanat, eləcə də bu maddənin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq təsis edilmiş, yaxud göstərilmiş orqanın adları müvafiq iştirakçı dövlət tərəfindən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə saxlanca verilməlidir. Baş katib onların surətlərini qalan iştirakçı dövlətlərə göndərir. Bəyanat bu haqda Baş katibə xəbər verilməklə istənilən vaxt geri götürülə bilər. Lakin bu, Komitənin

baxmaqda olduğu məlumatlara qətiyyəən təsir etməməlidir.

4. Şikayətlərin siyahısı bu maddənin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq təsis edilmiş, yaxud göstərilmiş orqan tərəfindən tərtib olunur, bu siyahının təsdiq edilmiş surətləri isə hər il müvafiq kanallarla Baş katibə təhvil verilir, həm də onların məzmunu aşkarlanmamalıdır.

5. Şikayətçi bu maddənin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq təsis edilmiş, yaxud göstərilmiş orqanın fəaliyyətindən narazı qaldıqda, altı ay ərzində həmin məsələni Komitəyə vermək hüququna malikdir.

6. a) Komitə aldığı hər bir məlumatı məxfi qaydada Konvensiyanın hər hansı bir müddəasını pozmaqda ittiham olunan iştirakçı dövlətin nəzərinə çatdırır. Lakin müvafiq şəxs, yaxud şəxslər qrupunun adları onun, yaxud onların aydın ifadə edilmiş razılığı olmadan açıqlanmır. Komitə anonim məlumatları qəbul etməməlidir.

b) Bildiriş almış dövlət 3 ay ərzində Komitəyə bu məsələni və həmin dövlətin görmüş ola biləcəyi tədbirləri aydınlaşdıran yazılı izahat, yaxud bəyanat təqdim etməlidir.

7. a) Komitə məlumatı maraqlı iştirakçı dövlətin və ərizəçinin onun sərəncamına təqdim etdikləri bütün məlumatları nəzərə almaqla nəzərdən keçirir. Komitə şikayətçinin bütün mümkün daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndiyini müəyyən etməyincə, heç bir şikayətçinin məlumatına baxmamalıdır. Lakin bu qayda həmin vasitələrin tətbiqi həddən artıq ləngidildiyi hallarda tətbiq olunmur.

b) Komitə, təklif və tövsiyələri olduqda, onları maraqlı iştirakçı dövlətə və şikayətçiyə göndərir.

8. Komitə öz illik məruzəsinə bu cür məlumatların xülasəsini və lazım gəldikdə, maraqlı iştirakçı dövlətlərin izahat və bəyanatlarının qısa xülasəsini, habelə öz məxsusi təklif və tövsiyələrini də daxil edir.

9. Komitə bu maddədə nəzərdə tutulan funksiyasını yalnız Konvensiyanın heç olmasa on iştirakçı dövləti bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq bəyanat verdiyi hallarda yerinə yetirə bilər.

Maddə 15

1. Baş Məclisin 1960-cı il 14 dekabr tarixli 1514(XV) nömrəli qətnaməsi ilə qəbul edilmiş Müstəmləkə ölkələrinə və xalqlarına istiqlaliyyət verilməsi haqqında Bəyannaməsinin məqsədlərinə nail olunana qədər, bu Konvensiyanın müddəaları digər beynəlxalq sənədlərin, yaxud Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və onun ixtisaslaşmış qurumlarının, yaxud digər beynəlxalq sənədlərin xalqlara verdiyi şikayət hüququnu qətiyyətlə məhdudlaşdırmır.

2. a) Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bilavasitə bu Konvensiyanın prinsip və məqsədlərinə aid məsələlərlə məşğul olan orqanları qəyyumluq altında olan və özü tərəfindən idarə olunmayan ərazilərin və 1514(XV) nömrəli qətnamənin tətbiq edildiyi bütün digər ərazilərin əhalisinin bu Konvensiyada nəzərdə tutulan və həmin orqanlarda baxılmaqda olan məsələlərə dair şikayətlərini müzakirə edərkən, bu Konvensiyanın 8-ci maddəsinin 1-ci bəndinə müvafiq təsis edilmiş Komitə onlardan şikayətlərin surətlərini alır və öz rəy və tövsiyələrini onlara təqdim edir.

b) Komitə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının səlahiyyətli orqanlarından bilavasitə bu Konvensiyanın prinsip və məqsədlərinə aid olan və idarə edən dövlətlərin bu

bəndin a) yarım bəndində xatırlanan ərazilərdə həyata keçirdiyi qanunvericilik, məhkəmə, inzibati və digər tədbirlərə dair məruzələrin surətlərini alır, habelə bu barədə öz rəyini bildirir və həmin orqanlara tövsiyələr verir.

3. Komitə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının orqanlarından aldığı şikayət və məruzələrin xülasəsini, habelə Komitənin həmin şikayət və məruzələr barədə rəy və tövsiyələrini Baş Məclisə təqdim edəcəyi məruzəyə daxil edir.

4. Komitə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibindən bu maddənin 2 a) bəndində xatırlanan ərazilərə dair onun sərəncamında olan bu Konvensiyanın məqsədlərinə aid bütün informasiyaları istəyir.

Maddə 16

Bu Konvensiyanın mübahisələrin tənzimlənməsinə, yaxud şikayətlərə baxılmasına dair müddəaları ayrışdırıcılıq sahəsində mübahisə və şikayətlərin həllinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və onun ixtisaslaşmış qurumlarının əsas sənədlərində, yaxud sonuncular tərəfindən bəyənilmiş konvensiyalarda təsbit olunmuş digər üsullara xələl gətirmədən tətbiq edilir və iştirakçı dövlətlərin mübahisələrin həlli üçün onların münasibətlərində qüvvədə olan ümumi, yaxud xüsusi beynəlxalq sazişlərə müvafiq olaraq digər üsullardan istifadə etməsinə mane olmur.

III hissə

Maddə 17

1. Bu Konvensiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, yaxud onun hər hansı ixtisaslaşmış qurumunun istənilən üzvü, Beynəlxalq Məhkəmə Statutunun istənilən iştirakçısı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş

Məclisinin bu Konvensiyada iştiraka dəvət etdiyi hər bir dövlətin imzalaması üçün açıqdır.

2. Bu Konvensiya təsdiq edilməlidir. Təsdiqnamələr Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə saxlanılmağa verilir.

Maddə 18

1. Bu Konvensiya onun 17-ci maddəsinin 1-ci bəndində göstərilən hər bir dövlətin qoşulması üçün açıq olacaqdır.

2. Qoşulma bu haqda sənədin saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə verilməsi yolu ilə həyata keçirilir.

Maddə 19

1. Bu Konvensiya iyirmi yeddinci təsdiqnamə, yaxud qoşulma haqqında sənədin saxlanılmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə verilməsindən sonrakı otuzuncu gün qüvvəyə minir.

2. Bu Konvensiyanı iyirmi yeddinci təsdiqnamə, yaxud qoşulma haqqında sənəd saxlanılmağa təhvil verildikdən sonra təsdiq edən, yaxud ona qoşulan dövlət üçün bu Konvensiya həmin dövlət öz təsdiqnaməsini, yaxud qoşulma haqqında sənədini saxlanılmağa verəndən sonrakı otuzuncu gün qüvvəyə minir.

Maddə 20

1. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi dövlətlərin təsdiqetmə, yaxud qoşulma zamanı etdikləri qeyd-şərtlərin mətnlərini alır və bu Konvensiyanın iştirakçısı olan, yaxud iştirakçısı ola bilən bütün dövlətlərə göndərir. Qeyd-şərtlərə etiraz edən hər bir dövlət yuxarıda göstərilən bildirişi alan gündən sonrakı doxsan gün ərzində müvafiq qeyd-şərti qəbul etmədiyini Baş katibə bildirməlidir.

2. Bu Konvensiyanın məqsəd və vəzifələri ilə bir araya sığmayan, eləcə də, bu Konvensiya əsasında yaradılan hər hansı orqanın işinə maneçilik törədə bilən qeyd-şərtlərə yol verilmir. Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin ən azı üçdə ikisi qeyd-şərtə etiraz etdikdə, həmin qeyd-şərt yolverilməz, yaxud işə mane olan sayılır.

3. İstənilən vaxt Baş katibə müvafiq bildiriş göndərilməklə qeyd-şərt geri götürülə bilər. Belə bildiriş alındığı gündən qüvvəyə minir.

Maddə 21

Hər bir İştirakçı dövlət Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin adına yazılı bildiriş göndərməklə, bu Konvensiyanı denonsasiya edə bilər. Denonsasiya Baş katib bu barədə bildiriş alan gündən bir il sonra qüvvəyə minir.

Maddə 22

Bu Konvensiyanın təfsirinə, yaxud tətbiqinə dair iki, yaxud bir neçə iştirakçı dövlət arasında olan danışıqlar, yaxud bu Konvensiyada xüsusi olaraq nəzərdə tutulan prosedurlar yolu ilə həll edilməyən hər hansı mübahisə, mübahisə edən tərəflər başqa tənzimləmə vasitəsi haqqında razılığa gəlmədikdə, həmin mübahisədəki tərəflərdən hər hansı birinin tələbi ilə həll edilmək üçün Beynəlxalq Məhkəməyə verilir.

Maddə 23

1. Hər bir iştirakçı dövlət istənilən vaxt Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş katibinin adına yazılı bildiriş göndərməklə bu Konvensiyaya yenidən baxılmasını xahiş edə bilər.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisi lazım gəldikdə, belə xahişlə əlaqədar, tədbirlər görülməsi barədə qərar qəbul edir.

Maddə 24

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu Konvensiyanın 17-ci maddəsinin 1-ci bəndində xatırlanan bütün dövlətlərə aşağıdakılar haqqında məlumatları çatdırır:

- a) 17-ci və 18-ci maddələrə müvafiq olaraq imzalama, təsdiq etmə və qoşulma haqqında;
- b) 19-cu maddəyə müvafiq olaraq bu Konvensiyanın qüvvəyə minmə tarixi haqqında;
- c) 14-cü, 20-ci və 23-cü maddələrə müvafiq olaraq alınmış məlumatlar və bəyanatlar haqqında;
- d) 21-ci maddəyə müvafiq olaraq denonsasiyalar haqqında.

Maddə 25

1. İngilis, ispan, Çin, rus və fransız dillərindəki mətnləri eyni qüvvəyə malik olan bu Konvensiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatının arxivində saxlanılır.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi bu Konvensiyanın təsdiq olunmuş surətlərini Konvensiyanın 17-ci maddəsinin 1-ci bəndində xatırlanan hər hansı kateqoriyaya aid olan bütün dövlətlərə göndərir.

Kitabxanaçı: Bəşəriyyət tarixində elə dövr, elə zaman kəsiyi olub ki, insanlar yaşamaq naminə hər şeyi məhv etməyə hazır olublar, yəni bütün dəyərlər yaşam naminə qurban verilib, daha dəqiq desək o dövrdə insani dəyərlər hələ çox bəsit formada olub. Burada daha çox tayfa, klan, qrup maraqları üstünlük təşkil edib.

Bu gün dünyada baş verən bir çox olaylar onu deməyə əsas verir ki, min illər keçməsinə baxmayaraq, biz hələ də o

bəsitlikdən tam çıxı bilməmişik. Çünki bu gün dünyanın bir çox yerlərində milli-etnik və dini qarşıdurmalar, insanların irqinə, dininə, dilinə, dərisinin rənginə görə təhdid və təqib olunmaları halları davam edir. Baxmayaraq ki, bütün dünya tolerantlığın və multikulturalizmin antonimi, bəzi hallarda isə alternativ kimi irqi ayrı-seçkiliyi qəbul edib. Başqa sözlə desək, dünyada tolerantlığa təhdid yaranan, onunla düşmən olan meyillərdən biri də irqi ayrı-seçkilikdir.

Multietnik dövlət olmaqla yanaşı Azərbaycan tarixən çox konfessiyalı bir dövlət olub. Təxminən 2500 il bundan əvvəl Dağ yəhudilərinin İsraildən ölkəmizə gələrək, burada məskunlaşdıqları da tarixi faktır. Ölkəmizin ərazisi Zərdüştlüyün meydana gəldiyi yerlərdən biri hesab olunur. Elə bu səbəbdən də, hələ erkən orta əsrlərdə Azərbaycanda xristianlıq yayılmağa başlayıb. Məlum olduğu kimi, 313-cü ildə Qafqaz Albaniyasında xristianlıq dövlət dini kimi qəbul edilib. O da məlumdur ki, Azərbaycan ərazisi həm də, İslamın ilk yayıldığı yerlərdən biridir. Bütün bunlara baxmayaraq, ölkəmizin ərazisində müxtəlif dinlərin nümayəndələri, o cümlədən də ermənilər (1988-ci ilə qədər) bir yerdə dinc şəraitdə yaşayıblar. Onminlərlə erməni bu gün də Azərbaycanda heç bir təhdid və təzyiqlə üzləşmədən yaşayır. Azərbaycanın multietnik və çox konfessiyalı tarixi irsindən danışarkən qeyd etmək lazımdır ki, dünyada ölkəmiz kimi bu cür tarixi irsə malik dövlətlər çox azdır.

Azərbaycan dövləti hər zaman ölkənin multietnik və çox konfessiyalılığını qorumağa çalışıb və heç vaxt etnik və dini azlıqların nümayəndələrini assimilyasiya etmək məqsədini qarşısına qoymayıb. Əksinə, Azərbaycan dövləti tarixin bütün dövrlərində onların hüquqlarının qorunması istiqamətində mühüm addımlar atıb. Məsələn, Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin İstiqlal Bəyannaməsində etnik, dini, gender

mənsubiyyətindən, sosial vəziyyətindən asılı olmayaraq bütün ölkə vətəndaşlarının siyasi hüquqlarının qorunmasının vacibliyi xüsusi qeyd olunub. Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin bu maddəyə əməl etməsinin bariz nümunəsi kimi hökumətin tərkibində nazir kimi, parlamentin tərkibində deputat kimi, müxtəlif xalqların nümayəndələrinin olmasını göstərmək olar. Bundan başqa, Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin “Etnik azlıqların ana dilində təhsil almaq hüquqları” qanunda etnik azlıqlara ana dilində təhsil almaq hüququ verilib və bu ənənə bu gün də davam edir.

1991-ci ildə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpa olunması, xüsusilə də ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətə qayıdışı, ölkədə olan tarixi tolerantlıq ənənələrinin qorunması və inkişafı üçün real şərait yaratdı. Ümummilli lider Heydər Əliyev multikulturalizm siyasətinin əsasını qoydu. O, Azərbaycanın gələcək uğurlu inkişafı üçün dəqiq ideoloji hədəf seçdi və öz uzaqgörən, müdrik siyasəti ilə əsrlər boyu formalaşan Azərbaycan çoxmədəniyyətlilik ənənəsini inkişaf etdirərək onu keyfiyyətə yeni mərhələyə qaldırdı. Bu mərhələ siyasi mərhələ idi. Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə 12 noyabr 1995-ci ildə qəbul olunan Konstitusiyada Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm siyasətini əsas müddəaları aydın şəkildə göstərilib. Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm və tolerant ənənələrinə sadıqlığı digər hüquqi-normativ sənədlərdə də öz əksini tapıb. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin III bəndində deyilir:

-Dövlət irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və

vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

25-ci maddənin III bəndinin son cümləsində deyilir:

-İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

26-cı maddənin I bəndində isə yazılıb:

- Hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququ vardır.

Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, Azərbaycanda heç zaman diskriminasiya, irqi ayrı-seçkilik, rasizm halları mövcud olmayıb. Bu gün Azərbaycanda mövcud olan tolerantlığı və multikulturalizmi şərtləndirən əsas amillər də bunlardır. Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, hər şey ilk növbədə dövlətin və xalqın həmin dəyərlərə münasibətindən asılıdır. Azərbaycanda isə bu dəyərlərin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi üçün hər bir şərait yaradılıb.

Azərbaycan irqi ayrı-seçkiliyə qarşıdır. Azərbaycan irqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarını rədd edir. Ölkəmizdə insanlar cinsinə, irqinə, dilinə və dininə görə fərqləndirilmir, təqib olunmur. Azərbaycan dövlət müstəqilliyin bərpa etdiyi illər ərzində bu prinsiplərə, dəyərlərə sadıq olduğunu daim nümayiş etdirib.

Dövlətimiz bu mövqeyi ilə insan hüquq və azadlıqlarının qorunması məsələsində səmimiyyətini də göstərir. İnsanların əsas hüquqlarından biri də onların irqi ayrı-seçkiliyə məruz qalmamasıdır. İrfinə, dininə, dilinə, cinsinə görə insanlara fərq qoyulduğu cəmiyyətdə insan hüquq və azadlıqlarından danışmaq əbəsdir.

Azərbaycan 1996-cı il mayın 31-də qəbul etdiyi Qanunla bu Konvensiyaya qoşulub. Bu Konvensiyanın əsas məqsədi BMT-yə üzv olan bütün dövlətlərin insanlara irqinə, cinsinə,

dilinə və dininə görə fərq qoyulmadan insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara hamılıqla hörmət edilməsinin və onlara riayət olunmasının təşviq edilməsidir. Beynəlxalq sənədə qoşulan dövlətlər bu problemə qarşı həm birgə və həm də müstəqil fəaliyyət göstərməyi öhdələrinə götürüblər.

Konvensiya BMT tərəfindən qəbul olunan İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannaməyə istinad edir. Bəyannamədə qeyd edilir ki, bütün insanlar ləyaqətcə və hüquqca bərabər və azaddır. İnsana irqinə, dərisinin rənginə, yaxud milli mənşəyinə görə fərq qoyulmamalıdır.

Sənədə əsasən bəzi ölkələrdə irqi fərqlərə əsaslanan üstünlük fəlsəfəsinin elmi cəhətdən saxta olduğu, əxlaqi cəhətdən çirkin, sosial cəhətdən ədalətsiz və təhlükəli olduğunu və irqi ayrı-seçkiliyə harada olursa-olsun nə nəzəri, nə də praktik baxımdan bəraət qazandıрмаğın mümkün olmadığını bildirir.

Konvensiyada insanlara irqinə, dərisinin rənginə, yaxud etnik mənşə əlamətlərinə görə ayrı-seçkilik qoyulmasının millətlər arasında dostluq və sülh münasibətlərinə mane olduğunu və xalqlar arasında sülh və təhlükəsizliyin, habelə eyni dövlət daxilində insanların ahəngdar birgə yaşayışının pozulmasına gətirib çıxara biləcəyi vurğulanır.

Azərbaycan hökuməti Beynəlxalq Konvensiyaya dair daim birgə dövrü məruzələrini edir.

Xarici İşlər Nazirliyinin məlumatına əsasən sonuncu dəfə 9-cu birgə məruzə təqdim edilib. Məruzədə qeyd edilir ki, Azərbaycan dövləti özünün daxili siyasətində respublika ərazisində məskunlaşan və Azərbaycan etnogenezisinin formalaşmasında müəyyən rol oynayan milli azlıqların azərbaycanlılarla yanaşı yaşamasını və onlarla bərabər bütün hüquqlara malik olmalarını qanunla həyata keçirir. Əsrlər boyu müxtəlif milli azlıqlar azərbaycanlılarla birlikdə sülh və əmin-amanlıqda yaşayıb.

Amma Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ərazisinin və yeddi ətraf rayonun Ermənistan tərəfindən işğalının davam etdirilməsi

hazırkı Konvensiyanın tam və səmərəli implementasiyası üçün ən böyük maneə kimi qalmaqdadır. Bu xüsusda BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən qəbul olunan dörd qətnamə (822, 853, 874 və 884) hələ də həyata keçirilməyib. Qətnamələr Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü və suverenliyini bir daha təsdiq edib, işğal olunan ərazilərdən işğalçı qüvvələrin çıxarılmasını tələb edir.

Ermənistanın işğalçılıq siyasəti nəticəsində Azərbaycanda bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkün yaşamaqdadır ki, bu da həmin insanların əsas hüquq və azadlıqlarının təminatı üçün çətinliklər yaradır. Ölkəmizdə bu qrup insanların sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün mütəmadi olaraq tədbirlər görülür.

Azərbaycan dövlətinin əsas məqsədi fərdlərin irqindən, inancından, etnik mənsubiyyətindən və digər hallardan asılı olmayaraq öz hüquq və vəzifələrindən eyni dərəcədə faydalandığı mühitə nail olmaqdır. Azərbaycan Konstitusiyasının 25-ci maddəsində də təsbit olunduğu kimi, Azərbaycan dövləti irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

2011-ci ildə qəbul edilən “Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramı”nda da irqi ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə tədbirləri nəzərdə tutulub. Milli Fəaliyyət Proqramında normativ-hüquqi bazanın, dövlət orqanlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, əhalinin müxtəlif qruplarının hüquqlarının müdafiəsi və digər istiqamətlər üzrə

tədbirlər müəyyən olunub. Belə ki, “İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması haqqında” Konvensiyada öz əksini tapan hüquqların milli qanunvericilikdə daha səmərəli şəkildə qorunması ilə bağlı Milli Fəaliyyət Proqramında ayrıca bəndlər salınıb. Sözügedən proqramın 1.1-ci bəndində Azərbaycan qanunları layihələrinin hazırlanması zamanı Azərbaycan Konstitusiyasında və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə təsbit edilən insan hüquq və azadlıqlarının əsas meyar kimi rəhbər tutulması təsbit edilib. Milli Fəaliyyət Proqramının 1 və 2-ci bəndində isə Azərbaycanın tərəfdar çıxdığı insan hüquqlarına və azadlıqlarına dair beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin həyata keçirilməsi və Azərbaycanın normativ-hüquqi aktlarının beynəlxalq hüquqi sənədlərə uyğunluğunun təmin edilməsi öz əksini tapıb və bundan irəli gələn məsələlər Nazirlər Kabinetinə, Prezident Administrasiyasına, Azərbaycan Ədliyyə, Xarici İşlər nazirliklərinə və həmçinin Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının İnsan Hüquqları üzrə Elmi-Tədqiqat İnstitutuna tapşırılıb.

Ümumilikdə Milli Fəaliyyət Proqramında əhalinin müxtəlif qruplarının hüquqlarının müdafiəsi, müxtəlif dövlət orqanlarının insan hüquqlarının mühafizəsi yönündə fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, insan hüquqları sahəsində tədris, elmi-analitik və maarifləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi, insan hüquqları sahəsində beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq və Milli Fəaliyyət Proqramının həyata keçirilməsinin əlaqələndirilməsi, monitorinqi və qiymətləndirilməsi fəsilləri altında müxtəlif müddəalar öz əksini tapıb.

Dövri məruzədə qeyd olunur ki, “İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması haqqında” Beynəlxalq Konvensiyaya əsasən, Azərbaycan Hökuməti irqinə, dərisininin

rənginə, mənşəyinə, milli və etnik mənsubiyyətinə görə heç bir ayrı-seçkiliyə yol vermədən bütün insanların siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni və ictimai həyatın digər sahələrində insan hüquqları və əsas azadlıqlarının bərabər əsaslarda təmin olunması üçün müvafiq dövlət siyasətini həyata keçirir.

Kitabxanada 21 mart İrqi Ayrı-Seçkiliyin Ləğv Olunması Uğrunda Beynəlxalq Mübarizə Gününə həsr edilmiş tədbirlərdən biri də **“Ermənilər Azərbaycan xalqına qarşı zaman-zaman dəhşətli soyqırımı törədiblər”** adlı *oxucularla söhbətdir*. Tədbir Azərbaycanda İrqi Ayrı-Seçkiliklə bağlı işlər və tolerantlıqla bağlı məsələlər müzakirə olunur. Bununla yanaşı cəmiyyətdə qarşılıqlı hörmət və tolerantlıq mühitinin yaradılması və qorunması yolları haqqında da məsələlərdən söhbət edilə bilər.

Kitabxanaçı: Mütəxəssislərə görə, dini və milli dözümlülük güzəşt yox, ilk növbədə insan hüquqlarının qəbul edilməsi əsasında formalaşan fəal münasibətdir. Bu gün dini, irqi və milli ayrı-seçkiliyin gücləndiyi, bəzən dini zəmində qarşıdurmaya rəvac verildiyi bir zamanda yaşayırıq. Yəni dünyamız real təhlükə ilə üz-üzədir. Çıxış yolu isə bəşəriyyətin münaqişələrdən, zor və təcavüzlərdən xilas, müqəddəs dəyər olan insan həyatının qorunub saxlanması naminə müxtəlif dinlər və millətlər arasında dözümlülüyü bərqərar edilməsidir. Bunun üçün elə dinin özündən yararlanmaq daha önəmlidir. Çünki bütün səmavi dinlər insanlara dinc yanaşı yaşamağı, əmin-amanlıq şəraitində əməkdaşlıq etməyi və qarşılıqlı ehtiramı təlqin edir.

I iştirakçı: Bütün xalqların, millətlərin və dinlərin dostluğu üçün tək-cə bu lazımdır. Azərbaycan bütün səmavi dinlərin ardıcılarının bir arayaya gəldiyi, qovuşduğu nadir məkanlardan biridir. Etnik və dini cəhətdən rəngarəng dövlət olan ölkəmizdə azərbaycanlılarla yanaşı ruslar, yəhudilər və başqa millətlərin

nümayəndələri yaşayır. Əsrlər boyu Azərbaycan ərazisində müsəlmanlarla başqa din nümayəndələri arasında gözəl münasibətlər hökm sürmüş, güclü tolerantlıq ənənələri təşəkkül tapmış və bu, şüurlarda möhkəmlənmişdir. Bunun əsasında xalqımızın milli mentaliteti və mədəniyyəti ilə yanaşı müqəddəs dinimizin təlqin etdiyi yüksək mənəvi dəyərlər durur. Azərbaycanın dünya xalqlarından bir fərqi də ondadır ki, ölkəmizdə tolerantlıq dövlət siyasəti səviyyəsində həyata keçirilir. Bu cəhətdən Azərbaycan dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələri üçün belə nümunəvi ola bilər. Dünyada ilk dəfə Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev bu addımı atmış, 1999-cu il noyabrın 16-da Beynəlxalq Tolerantlıq Günü münasibətilə ölkəmizdə fəaliyyət göstərən dini konfessiyaların başçıları ilə görüş keçirmişdir. Ulu öndər həmin çıxışında hər bir dinə, irqə aid olan insanların diqqətinə Tanrının bir olduğunu və hamımızın insan olaraq barış üçün, sülh üçün yaradıldığımızı bir daha çatdırmış, millətləri müharibələrdən, qan tökməkdən, körpələri gözü yaşlı qoymaqdan çəkinməyə çağırmışdı. Ulu öndər xüsusilə vurğulamışdır ki, ziddiyyətlərin bitib-tükənmədiyi, qarşıdurmaların artdığı narahat dünyamızda insanlığın xilasını naminə qüvvələrin birləşməsi Böyük Yaradanın bizdən tələbidir. Azərbaycanda tolerantlığın, milli və irqi dözümlülüyün ən ali səviyyədə olduğunu artıq nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar, siyasətçilər və diplomatlar da etiraf edirlər.

II iştirakçı: Doğurdan da bu gün dini-irqi ayrı-seçkiliyin gücləndiyi, bəzən dini, irqi qarşıdurmaya bilərəkdən rəvac verdiyi bir zamanda yaşayırıq. Neçə illərdir qonşuluğumuzda yaşayan ermənilərin törətdikləri vəhşiliklər, başqa dinə və milli mənsubiyyətə aid Azərbaycan xalqına qarşı göstərdikləri dözümsüzlük buna misaldır. Xalqımızın tolerantlıq keyfiyyətlərindən sui-istifadə edən, dövlət siyasətində etnik

təmizləmə və işğalçılıq xəttini yeridən Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkar siyasəti hələ də davam edir. Sonradan ermənilərə peşkəş edilmiş Qərbi Azərbaycan torpaqlarında yüz minlərlə soydaşımız yaşadığı halda indi bir nəfər də olsun Azərbaycanlı qalmayıb. Bu faciə Dağlıq Qarabağ bölgəsində və ətraf rayonlarda yaşayan azərbaycanlıların da başına gətirilmişdir. Özü də burada təcavüz olunan təkcə insanlar deyil, tarixi-dini abidələrimiz, inanc yerlərimiz, məscid və minarələrimiz darmadağın edilib. Bir neçə il əvvəl Azərbaycandakı dini konfessiyaların nümayəndələri Ermənistanın təcavüzkarlıq və etnik təmizləmə siyasətindən əl çəkməsi, işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarının qeyd-şərtsiz boşaldılması ilə bağlı BMT Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi dörd qətnamənin yerinə yetirilməsi, qaçqın və məcburi köçkün həyatı yaşamağa məcbur olmuş bir milyondan çox Azərbaycan vətəndaşının öz yurd-yuvasına qayıtması tələbi ilə beynəlxalq təşkilatlara və dünyə ictimaiyyətinə müraciət ediblər.

Milli ayrı-seçkilik və toleranlığın təbliği ilə əlaqədar oxucuların maariflənməsində kitabxana ilə yanaşı, məktəblər də xüsusi tədbirlər keçirə bilər. Bunun üçün məktəbin ədəbiyyat müəllimləri tərəfindən oxu zalına toplaşan məktəblilər *“İrqi ayrı-seçkilik dünya ədəbiyyatında”* oxucularla söhbət adlı tədbirdə iştirak edə bilərlər. İlk olaraq kitabxanaçı gələn qonaqları və iştirakçıları salamladıqdan sonra qısa məlumata keçid alır.

Kitabxanaçı: İrqiçilik və ya rasizm-insan irqlərinin bioloji və psixoloji bərabərsizliyi barəsində nəzəriyyələr toplusu. Həmin fərqlən irqlərin iri toplum şəklində yaşadığı cəmiyyətlərin tarix və mədəniyyətlərinə ciddi təsir etdiyi iddia edilir. İrqiçilik insanların dərisinin rənginə görə ali və aşağı dərəcələrə bölündüyünü və bir irqin digərlərindən üstün olub onlara hakim ola biləcəyini qəbul edir. Doktrinanın yaranma səbəbləri kimi

psixoloji faktorlarla yanaşı iqtisadi baxışlar da əsas ola bilər. İrqi nəzəriyyələrin həyatda tətbiqi irqi ayrı-seçkiliyə gətirib çıxarır.

Müasir dünyamızda baş verən müxtəlif səbəbli münaqişələr fonunda dünya insanını öz yaşadığı cəmiyyətin qorumağa istiqamətlənmiş çağırışların olmasına hər zaman ehtiyac duyulur. Bu məqsədlə beynəlxalq təşkilatların, ayrı-ayrı ölkələrin təşəbbüsləri ilə davamlı olaraq beynəlxalq konfranslar, forumlar, toplantılar təşkil olunur. Bu tipli tədbirlər sülh və sabitliyə tam təminat verməsə də, ən azından təcrübənin paylaşılması, mümkün problemlərin çözülməsinə kömək göstərilməsi baxımından vacibdir.

Kitabxanaçının çıxışından sonra ədəbiyyat müəllimi ilk olaraq İrqi Ayrı-seçkilik (Diskrimiasiya) kimi mövzuları qələmə alan dünya ədəbiyyatı yazıçılarından Fenimor Kuperin “Sonuncu Mogikan, Harriyet Biçer-Stou “Tom Dayının daxması”, Mark Tvenin bir neçə əsərindən və digər ədəbiyyat nümunələrindən söhbət açır və sitatlar gətirir:

Köləliyin ən dəhşətliələrindən biri də odur ki, varlı evdə xeyirxah ağa yanında yaşamış zənci bir də görürsən taleyin amansız hökmü ilə bir zülmkarın əlinə düşdü. Tomu alan sahibkar ondan başqa da bir neçə zənci aldı. Onları dörd yerə ayırıb iki-iki buxovlayandan sonra gəmiyə mindirdi. Gəmi körpüdən ayrılan kimi Lerqi zəncilərini yoxlamağa gəldi. Hərçə aparılanda Tom ən yaxşı paltarını geyinmişdi. Lerqi onun yanında dayanıb əmr etdi:

– Qalx!

Tom ayağa durdu.

– Qalstuku çıxart!

Tomun əlləri qandallı idi. Lerqi özü qalstuku onun boynundan dartıb çıxartdı. Sonra onun sandıqçasından köhnə şalvar və iş

gödəkcəsini tapıb Tomun əllərini açdı. Göyərtəyə yüklənmiş yeşikləri göstərib:

– Get orada paltarını dəyiş, -dedi.

Tom bu əmri də yerinə yetirdi. Lerqi ona sarı bir cüt köhnə ayaqqabı tulladı:

– Ayağındakını çıxart bunu geyin.

Tom tabe oldu. Lerqi Tomun bütün əşyalarını onlardan bəzilərini, o cümlədən Yevadan yadigar qalanları suya tulladı. Paltarları isə tezliklə matroslara satıldı...

Ədəbiyyat müəlliməsi nəql etdiyi əsəri sonlandırdıqdan sonra Azərbaycan ədəbiyyatından bir neçə nümunə göstərir. İlk olaraq o, Səməd Vurğunun “Zəncinin arzuları” poemasından da söhbət açaraq bir neçə sitat gətirir:

Salon heyrət içindədir... Sükut edir başdan-başa.

Qara zənci kürsüdədir, ona min göz baxır yerdən...

Bir şeyriyyə təblosudur seyr etdiyim bu tamaşa,

Nə mənalar oxuyuram dalğın baxan o gözlərdən!..

Elə bil ki, bir dəfə də, yarandığı gündən bəri

Ağız açıb o gülməmiş... nəfəslərə biganədir...

Dodağında səslənməmiş ürəyinin nəğmələri,

Talan olmuş şəhər könlü top dağıtmış viranədir...

Elə bil ki, qara zənci bu dünyaya gələn zaman

Bir daxmada matəm tutub ağlamışdır öz anası...

Fəqət yenə ana qəlbi ayrılmamış ana qəlbi övladından,

Gecə-gündüz çörək yeyib, nalə çəkmiş hər laylası...

Tədbir iştirakçılarının mövzuya aid çıxışları ilə sonlanır.

Zaman keçir və çox şeyi dəyişir. Amma dəyişməyən bir həqiqət var: tolerantlıq Azərbaycan xalqının xarakterik keyfiyyəti, Azərbaycan cəmiyyətinin nailiyyəti, dözümsüzlük burulğanında müvazinətini itirmiş dünyanın məqsədidir.

Ədəbiyyat siyahısı

Bədəlov Ə. Qərbi Avropa ölkələrində və ABŞ-da dini, irqi ayrı-seçkilik, insan hüquqlarının kütləvi şəkildə pozulması halları baş alıb gedir // www.xalqqazeti.com

Cəfərov V. Azərbaycan irqi ayrı-seçkiliyə qarşı // ekspress.az

Düzümlülük və müxtəliflik 21-ci əsrə baxış // BMT bülleteni. – Azərbaycan. Yaz. – 2001. - № 1. – S.7-9.

İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Beynəlxalq Konvensiyaya qoşulmaq barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu (31 may 1996-cı il) // www.genprosecutor.gov.az

İrqi ayrı-seçkiliyin (diskriminasiya) ləğv edilməsi uğrunda beynəlxalq mübarizə günü. 21 Mart // www.teqvim.az

İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiya // www.genprosecutor.gov.az

Quranda irqi ayrı-seçkilik yoxdur // fiqh.az

Bədii əsərlər

Abrahams P. İldırımli yollarla . - Bakı : Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1961. - 280 s. – kiril qrafikası ilə

Abrahams P. Azadlıq haqqında danışı : povest. - Bakı : Gənclik, 1982. - 104 s. –kiril qrafikası ilə.

Axundov S.S. Mister Qreyin köpəyi // Əhməd bəy və Məleykə : nağıllar və hekayələr. – Bakı : Gənclik, 1987. – S. – kiril qrafikası ilə.

Biçer-Stou H. Tom dayının daxması : roman. - Bakı : Altun Kitab, 2011. - 128 s. - (Məktəblinin Kitabxanası. Dünya ədəbiyyatından seçmələr).

Biçer-Stou H. Tom dayının daxması : roman. - Bakı : APOSTROF, 2012. - 480 s.

Biçer-Stou H. Tom dayının daxması : roman. - Bakı : Hədəf Nəşrləri, 2013. - 600 s.

Kardaşova, A. Zənci uşağı Rob : hekayə. - Bakı : Uşaqgəncnəşr, 1953. - 36 s. - kiril qrafikası ilə.

Konstantinesku T. Zənci balası // Qız, günəş və leylək : Azyaşlı uşaqlar üçün hekayələr. - Bakı : Gənclik, 1972. - 40 s. : şək. - kiril qrafikası ilə.

Məmmədov Q. Zəncinin faciəsi // Hədiyyə : Hekayələr. - Bakı : Azərnəşr, 1967. - 127 s. - kiril qrafikası ilə.

Rza R. Zənci balası Villi haqqında ballada // Üzü küləyə : şeirlər və poemalar. - Bakı : Yazıçı, 1978. - kiril qrafikası ilə.

Vurğun S. Zəncinin arzuları // Seçilmiş əsərləri : 5 cildə. : poemalar. - Bakı : Şərq-Qərb, 2005. – III c. - S.262-271. - (Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı).

**İnsanlığın xilasını naminə İrqi Ayrı-seçkiliklə mübarizə
(metodik vəsait)**

**Ünvan: AZ-1022 Bakı şəh., S. Vurğun küç. 88;
E-mail: info@clb.az
URL: www.clb.az**

F. Köçərli adına Respublika
Uşaq Kitabxanasında
çap olunmuşdur.
Sifariş: 20
Çapa imzalanmışdır: 23.02.2018
Tirajı: 100
Pulsuz